

”GUD BEVARE MIG FÖR MINA VÄNNER!”

Notiser om den otursförföljde *Karl Marx* (1818-1883)
och om den **marxism** som icke finns och aldrig funnits

redigerade av
Mats Parner

☒☒☒ I oktober 1873 fick Karl Marx ett älskvärt brev med den ordinarie morgonposten i sin Londonexil. Avsändaren residerade 30 kilometer längre bort och tackade nu ödmjukast för det exemplar av **Das Kapital** (första bandet, andra tyska upplagan) som han nyligen fått.

”Ni har berett mig en stor ära genom att översända Ert monumentala verk om Kapitalet”, hette det i brevet. ”Visserligen arbetar vi på helt olika forskningsfält, men jag tror att vi båda strävar efter att utvidga Kunskapen för att på så vis bidra till Mänsklighetens lycka.”

Mannen bakom dessa hövliga fraser var Charles Darwin. Efter Darwins bortgång nio år senare fann man hans privata ex av den välgödda Marx-luntan i bokhyllan. Inte mer än 105 av de 822 sidorna hade sprättats upp, och det vanligen så flitiga blyertsklottret i marginalen lyste med sin frånvaro. Darwin hade bara ögnat igenom dryga åttondelen; sedan tröt hans evolutionära ork.

Trots allt är detta väsentligt mer än vad briter i gemen klarat av – Tony Blair inkluderad. Nej, ”den röde preussaren” gjorde ingen formidabel succé i sitt andra hemland.

☒☒☒ Faktum är att Marx revolutionära universum aldrig blivit offentligt, om inte Friedrich Engels (1820-1895) funnits till hands i vått som torrt genom alla år. De bägges vägar korsades i december 1842, och i fyra decennier var de oskiljaktiga vapenbröder. Redan från dag ett kom Engels att helt underordna sig den oftast impulsiva och många gånger auktoritära Marx; därför bröts aldrig vänskapsbanden. Det hör också till saken, att Engels hade pengar och den växande Marx-familjen enbart förfallna skulder. Följden blev att ”Generalen” – som Engels hette bland vännerna – tvingades till periodiska brandkårsuttryckningar för att hjälpa sin Marx ekonomiskt och finansiellt. ”Morianen” stampade ideligen på familjesilvret och var ofta pankare än lusen.

Att Generalen bedrev en klassisk Robin Hoodpolitik är historiskt belagt. Åtskilliga gånger stal han pengar direkt ur handkassan på sin farsas textilfabrik i Manchester, och vid åtminstone ett tillfälle lade han helt enkelt rabarber på en 100-pundscheck; stöldgodset gick sedan oavkortat till det marxiska fattighuset i Soho.

Kriminellt och skamlöst? Ja, obetingat. Ädelmodigt och vänskapsfullt? Ja, obestriddligen!

De talrika brev som Marx och Engels växlade under årens lopp fyller tretton mastiga volymer. Högt blandas här med lågt, och intet mänskligt tycks dem främmande. Lärda utläggningar om, låt säga, ”profitkvotens fallande tendens” interfolieras av uppbyggligt skvaller om kejsarinnan Eugénies förmenta väderspänningar och tillväxten av varbölderna (de famösa ”karbunklerna”) i det marxistiska underlivet. De många äkta pärlorna samsas med oäkta. Bl a underrättas vi om att amerikanen är nitisk, mexikanen lat, negern dansant och jovialisk samt att

montenigrinerna är ett pack boskapstjuvar. Inte heller ryssar och bönder står högt i kurs hos de två lärofäderna.

Av detta bör man inte göra alltför stort väsen. Den här sortens jargong var allmän under 1800-talet, inte minst i intellektuella kretsar, och både Morianen och Generalen var barn av sin tid.

Vid ett enda tillfälle råkade Marx och Engels i delo med varann. Den sistnämndes ledsagerska på livets stig, irländskan Mary Burns, hade plötsligt ryckts bort i blomman av sin ungdom, och Engels klagade sin nöd: ”Käre Morian – Mary är död. I går kväll gick hon tidigt till sängs men drabbades av hjärtbesvär eller slaganfall. Först i morse förstod jag vad som hänt. / ... / Jag kan inte säga, hur jag känner mig. Den stackars flickan älskade mig av hela sitt hjärta. Din F.E.”

Marx kondolerade med vändande post, men svaret lade bara sten på bördan; det var påfallande smaklöst och behandlade fr a hans egna problem, de kroniskt ekonomiska. Generalen föredrog i det läget att knipa käft. Tystnaden gav resultat och ledde till Morianens förbehållslösa ursäkt, troligen hans första, möjligen hans enda i livet. Raskt drogs ett streck över vad som timat.

☺☺☺ Karl Marx föddes i metropolen Trier i Rhen-dalen, studerade vid universiteten i Bonn och Berlin, avlade filosofie doktorsexamen vid 23 års ålder i Jena och äktade två år senare den högresta baronessan och barndomsvännen Julie Jenny von Westphalen, som blev hans trofasta följeslagare genom livet. I två år levde Karl och Jenny som politiska flyktingar i Paris och i tre som illa sedda revolutionärer i Brüssel. Först i augusti 1849 kunde det luttrade paret och deras telningar slå rot bland andra tyska flyktingar i Londons Soho.

I äktenskapet avlades hela sju barn. Ett av dessa sju – det allra sista – var dött vid födseln, och ytterligare tre, en flicka och två pojkar, miste livet redan före skolåldern. Den förslagne Edgar, en äppelkindad och knipslug liten lurifax (bland de sina kallad ”överste Musch”) drabbades av tuberkulos och avled under sitt sjätte levnadsår.

Wilhelm Liebknecht, en av familjen Marx hängivna vänner, kunde inte trösta föräldrarna trots heroiska försök. Edgar var älsklingssonen och förlusten oersättlig.

Döttrarna Jenny (”Jennychen”), Laura och Eleanor nådde alla vuxen ålder i nämnd succession, men deras livslopp fick dramatiska slutackord. Jennychen, symboliskt nog född den 1 maj och gift Longuet, insjuknade i livmoderscancer och föll ifrån, blott 38-årig, i januari 1883. Hennes öde påskyndade av allt att döma faderns hädangång nio veckor senare. Yngsta jätan ”Tussy”, mest känd under namnet Eleanor Marx-Aveling, hade teaterdrömmar och konstnärsambitioner men fastnade tyvärr i förläggaren Edward Avelings finmaskiga nät. Anno –98 slöt mr Aveling en (fingerad) självmordspakt med ”Tussy” och duperade henne att kolka i sig en slurk blåsyra; med detta tog hennes 43-åriga liv slut. Även Laura dog för egen hand. Också hon föll offer för en besynnerlig ”suicidaltraktat”, denna gång ömsesidig, med anarkisten och äkta mannen Paul Lafargue som motpart. Laura och Paul mötte döden tillsammans i Paris 1911.

En 41-årig rysk bolsjevik, den inte helt okände Vladimir Iljitj Lenin, talade vid begravningen. Detta är, såvitt bekant, enda gången i historien som marxism och leninism befruktat varann på ett någorlunda uthärdligt sätt...

Apropå befruktning så var den virile Morianen händelsevis far till ännu ett barn: gossen Henry Frederick ”Freddy” Demuth, född den 23 juni –51, son till Karl och familjen Marx

dedicerade hemhjälp Helene "Lenchen" Demuth. Den allestädes närvarande och alltid stridsberedde (samt ogifte) Engels påtog sig faderskapet; det gjorde han för att "cause célèbre" måtte undvikas och för att Marx idévärld inte skulle komprometteras, låt vara rimligtvis i omvänd prioritetföljd.

Äventyret med "Lenchen" har förbryllat Marx-forskarna. Patriarken Karl dyrkade Jenny i ljuvt och lett och var i många hänseenden en otadlig familjefar, lekfull, barnkär och fenomenal som uppläsare och historieberättare. Stora delar av världslitteraturen kunde han utantill: Aischylos, Goethe, Cervantes, Diderot och fr a Shakespeare. **Kapitalet** är (ju även) ett skönlitterärt verk!

Freddy Demuth kom aldrig att träffa sina dagars upphov och avled i hjärtsvikt 77 år gammal.

☒☒☒ När dottern "Tussy" var fem år på det sjätte tillstod hon för sin far, att hon erfor vissa "religiösa betänkligheter". Karl försökte lugna henne genom att återge helgonlegenden om den fattige snickarsonen som de rika dödade. "Vi kan förlåta kristendomen mycket", framhöll han, "eftersom den lärde oss att älska barnen".

Sin grundade mening om religionen/religionerna satte Marx på pränt redan i ungdomen (1843) i ett opus betitlat **Till kritiken av den hegelska rättsfilosofin**. Där heter det i svart på vitt:

"Det *religiösa* eländet är på en och samma gång ett *uttryck* för det verkliga eländet och en *protest* mot detta verkliga elände. Religionen är de betryckta kreaturens suck, hjärtat hos den hjärtlösa världen, anden i andefattigdomens tillstånd. Den är folkets *opium*." (Kursiv i original; MP).

Man har goda skäl att läsa dessa rader upprepade gånger och i eftertankens krankaste blekhet. Indirekt antyder författaren, i typiskt aforistiska riff, att Gud inte skapat människan; tvärtom är det människorna som genom åren skapat sina egna gudar. Minsta barn – förslagsvis "Tussy" – noterar samtidigt, att den citerade passagen inte ger uttryck för något som helst religionsförakt eller, än mindre, att den framställer religionsutövare som ömkliga bromsklossar. Religionen är "folkets opium", skrev Marx under intryck av opiumkriget mellan England och Kina 1839-42.

Men betecknande nog kom dessa folkliga opiater stegvis att förvandlas till idéer om religionen som "opium för folket", dvs till föreställningar om något vederstyggligt som de makthavande i sitt djävulska nit påtvingat det gemena folket ovanifrån. Den föreställningen är emellertid icke den marxiska; den är på sin höjd den "marxistiska". Distinktionen är livsviktig.

Själv var Karl Marx ingen marxist. Han konstaterade det själv mot slutet av sitt liv och bad att Gud måtte bevara honom för hans många vänner! Diverse marxismer och marxism-leninismer är och förblir ett reaktionärt otyg. De förvanskar och förfalskar "folkets opium" till "opium för folket" på område efter område – precis som om Frihetens rike och Gulag vore utbytbara.

Själv uppfattar jag Marx som kunskapsorakel, minneskonstnär och som planmässigt arbetande intellektuell. Ofta tillbringade han 12-14 av dygnets timmar i British Museums väldiga läsesal. Måhända är han en av de stora feltänkarna i den politiska historien – men långt hellre, för min del, en serie lysande misstag på rättvisans altare än en rad politiskt korrekta ramsor på börsen.

Slutligen ser jag Karl Marx som en herre med otillständiga mängder *bad luck* såväl i livet som efteråt. Något av en förbannelse tycks ha vilat över hela hans familj, och ensartade olycksöden har tids nog drabbat större delen av hans livsverk.

”The point, however, is to change it!” läser turisten på KM:s gravsten å Highgate-kyrkogården i London. Jo, det stämmer nog. Till dags dato har filosoferna bara ägnat sig åt att söka förklara världen på olika sätt. ”Avgörande är dock att *förändra* den!”

Utan att förändra kan intet förklaras – och vice versa. Ja, förändringen är pedagogikens motor!